

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**ОДЕСЬКІ ГРУДНЕВІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАНЯ:
ПРИВАТНЕ ПРАВО, ЯК КОНЦЕПТ
В УМОВАХ ВІЙНИ:
ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР**

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

*Одеса,
12 грудня 2024 року*

Одеса
Фенікс
2024

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора *Є. Харитонов*,
докторки юридичних наук, професорки *І. Давидової*

Упорядники-укладачі:

Давидова Ірина – д.ю.н., професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професорка;

Ткаченко Катерина – лаборантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Члени оргкомітету Всеукраїнської наукової конференції:

Андронов Ігор – д.ю.н., професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу НУ «Одеська юридична академія», професор;

Подцерковний Олег – д.ю.н., зав. кафедри господарського права та процесу НУ «Одеська юридична академія», професор;

Харитонов Олена – д.ю.н., зав. кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Харитонов Тетяна – д.ю.н., зав. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Мінченко Райса – д.ю.н., професорка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Бабич Ірина – к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцентка;

Берназ-Лукавецька Олена – к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцентка;

Матійко Микола – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцент;

Орзіх Юрій – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцент;

Шамота Олександр – асистент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія»;

Ткаченко Катерина – лаборантка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія».

Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни: людський вимір : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 12 груд. 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонов, д.ю.н., проф. І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 318 с. – Режим доступу:

ISBN 978-617-8430-40-5

Збірник містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, господарського права і процесу, аграрного, земельного, екологічного та природоресурсового права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції 12 грудня 2024 р. в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в науковій діяльності.

УДК 347.1 : 341.9“364”(477)

Матеріали видано за авторською редакцією.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

Кошуцька Орина Олександрівна, Тучак Олександра Іванівна ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	191
Кривінок Вікторія, Сергієнко Юлія РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА РОЗПОДІЛ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	195
Кривуля Єлизавета Олександрівна, ПРОБЛЕМИ МЕДІАЦІЇ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ	199
Ліщук Софія Олександрівна, ЗАХИСТ ГІДНОСТІ, ЧЕСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ОСІБ	203
Маркасова Лілія Вячеславівна, РИМСЬКЕ ПРАВО СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ	207
Матвєєва Олена Андріївна, ПРАВО НА НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ІНТЕРНЕТУ.....	212
Мельник Тетяна Романівна, ПРАВА ПРИВАТНИХ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА КОМПЕНСАЦІЮ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....	216
Мерчанський Іван Русланович, ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ..	218
Нестерук Катерина Олегівна, НЕДОТОРКАНИСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В ЦИФРОВУ ДОБУ (ПРАКТИКА ЄСПЛ)	221
Новак Юлія Іванівна, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ РІШЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	224
Паньковець Євгеній Степанович, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА НА СПІЛКУВАННЯ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ, ЯКИЙ ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО, В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	228
Полегенька Вікторія Сергіївна, Ковбасюк Владислав Олександрович, ПИТАННЯ АЛІМЕНТНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ	232
Рабоча Олександра Юріївна, Постояк Катерина Миколаївна МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГОЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ.....	235
Рошиян Аліна Юріївна, Давиденко Ангеліна Максимівна, ВИРІШЕННЯ БАТЬКАМИ ПИТАНЬ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ	238
Сковородецька Тетяна Віталіївна, ПРАВОВІЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ	244

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Пленуму ВСУ: Верховний суд України від 27. 02. 2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text
2. Давидова І. В., Токарева В. О. Захист права на повагу честі та гідності, ділової репутації публічних осіб. *Держава і регіони*. 2022 . № 1 (75). С.133.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1485>
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
5. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про захист гідності, честі та ділової репутації. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf
6. Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 522/16923/16-ц (провадження № 61-29689св18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854281>
7. Постанови Верховного Суду від 5 червня 2019 року у справі № 758/6022/14-ц (провадження № 61-24072св18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/8>

Маркасова Лілія Вячеславівна,

Студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н, доцентка Берназ-Лукавецька О. М.

РИМСЬКЕ ПРАВО СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Римське приватне право стало основою правової думки на століття. Римське приватне право характеризується чіткістю та високою юридичною технікою.

У системі римського приватного права спадкове право пов'язані з усіма видами речових прав. Після смерті людини зазвичай залишає майно- предмет спадкування іншими особами. Римські юристи вважали, що після смерті власника його власність продовжується, вмирає боржник, але не борг.

Спадкоємець ставав боржником по зобов'язаннях спадкодавця відповідаючи при цьому в тому числі власним майном. Спадкоємцем

є особа, до якої в установленому законом порядку перейшло майно померлого. Спадкоємець не може прийняти частину права, а від інших відмовитися. Приймаючи спадщину, спадкоємець стає учасником правовідносин, проходить зміна предмета правочину.

За римським правом спадщина – це сукупність прав і обов’язків померлого, визначених на момент смерті спадкодавця. У Стародавньому Римі існувала практика заповіту (*testamentum*), який був офіційним, одностороннім актом цивільно-правовий документ, призначений для регулювання спадкових прав та інших важливих розпоряджень у разі смерті особи. Заповіт обов’язково включав призначення суборендаря та міг містити інші положення.

Крім того, римське спадкове право проголошувало неможливість успадкування майна особи за законом і за заповітом (якщо спадкоємцеві призначалася шоста частина успадкованого майна, то він успадковував і неуспадковані п’ять шостих). Спадкування за законом виникло раніше спадкування за заповітом, Закони XII таблиць визнають переваги заповіту і вважають його чинність цілком нормальною.

Заповіт – це одностороннє волевиявлення, на підставі якого можуть виникати права та обов’язки спадкоємців. Це односторонній правочин, який може бути здійснений лише за умови, що особи, визначені спадкоємцями, також виявлять бажання прийняти спадщину.

Заповіт не можна визнати договором у загальному розумінні, хоча має місце волевиявлення як спадкодавця, так і спадкоємців. Заповідач може в будь-який час скасувати або змінити своє розпорядження, що не є можливим для однієї зі сторін договірних відносин, що підтверджує односторонній характер заповіту.

Заповіт повинен відповідати таким умовам, як заповідач повинен мати дієздатність для складання заповіту, заповіт повинен бути складений у певній формі, заповіт має містити призначення певних осіб спадкоємцями, які повинні мати дієздатність складати заповіт, заповіт, який не відповідав зазначеним вимогам, визнано недійсним. Кожному історичному періоду відповідала своя форма заповіту. Єдиний принцип – заповіт складався особисто заповідачем, а не його представником.

Важливим принципом римського спадкового права, який залишався практично незмінним протягом усієї римської історії, була свобода заповіту. Заповідач мав право на власний розсуд призначити спадкоємцем будь-кого зі своїх родичів або зовсім сторонніх людей[8].

Для складання заповіту була потрібна особлива здатність: активна заповідальна здатність (*testamenti factio activa*) яка залежала від загальної цивільної правоздатності. втрата активної заповідальної здатність після складання заповіту могла призвести до недійсності заповіту. Під пасивною заповідальною дієздатністю розуміється здатність особи бути спадкоємцем. Наприклад, раби могли приймати спадщину тільки разом із відпущенням на волю. Не мали пасивної заповідальної дієздатності особи, які на момент смерті спадкодавця ще не були зачаті, діти державних злочинців, особи, негідні спадкодавця, особи, які не були громадянами Римської держави (виняток становило набуття громадянства не пізніше 100 днів після відкриття спадщини), юридичні особи (виняток становили міські об'єднання, благодійні установи, церкви).

За законами Августа неодружені чоловіки від 25 до 60 років і незаміжні жінки від 20 до 50 років могли успадковувати спадщину лише за заповітом відповідно до найближчих родичів. Після будь-якого іншого заповідача вони отримували спадщину тільки в разі, якщо протягом 100 днів після відкриття спадщини укладали шлюб тощо. Прикладом відкладальної умови може бути під призначення спадкоємця (*heredis substitutio*). На випадок, якщо призначений спадкоємець за тієї чи іншої обставини (смерті, небажання отримати спадщину тощо) не стає спадкоємцем, у заповіті, крім основного спадкоємця, може бути вказаний спадкоємець, що замінює[3].

Був категоричний наказ спадкодавцеві: прямі спадкоємці (його діти та нащадки) повинні бути або визначені спадкоємцями в заповіті, або виключені з права спадкування. Якщо спадкодавець не призначив спадкоємців за обов'язковим законом або не призначив їх, заповіт вважається недійсним і спадкування відбувається відповідно до закону.

Спочатку вимагалось призначення спадкоємців в урочистій обстановці, а з 339 р. у будь-яких формах[6].

Форма заповіту, надзвичайно громіздка була в античні часи, поступово спрощувалася.

Правом на спадкування володіли лише вільні римські громадяни. Не мали права спадкування: підлеглі (за винятком солдат, стосовно майна, набутого на службі), неповнолітні, психічно хворі; марнотрати, німі і глухі, сліпі, відповідно до закону Юстиніана; в імпера-

торському праві -єретики; раби (за винятком державних рабів, яким було дозволено розпоряджатися половиною свого пекулія). У деяких випадках раби могли бути спадкоємцями за заповітом. Це включало їхнє звільнення. Вони не могли відмовитися від спадщини і брали на себе всі борги свого пана[7].

Для жінок було введено спеціальний регламент: до II століття вони взагалі не могли бути заповідачами, навіть якщо були *persona sui juris*. З II століття вони отримують право на спадщину, але тільки за згодою опікуна.

Жінки, які володіли 100 000 сестерціїв або більше, не могли успадкувати за заповітом після смерті людини. Ця норма була спрямована проти «марнотратства» жінок вищого стану. Діти державних злочинців, язичників, віровідступників, єретиків тощо не мали пасивної заповідальної дієздатності.

Форми давньоримського заповіту були публічні та гласні, приватні та публічні заповіти, які складалися без участі органів державної влади[6].

До письмових заповітів встановлено особливі вимоги. Як правило, заповіт мав бути складений особисто заповідачем і підписаний ним у присутності семи свідків. Якщо заповідач не міг підписати заповіт, викликали восьмого свідка, який підписував заповіт і заявляв, що робить це від імені заповідача. Свідки засвідчували заповіт своїми підписами та скріплювали печатками.

Усний заповіт оголошувався у присутності восьми осіб, крім того, в окремих випадках допускалося складання заповіту на спеціальних бланках. Воля спадкодавця мала бути голосно оголошена народом і тому ставала відомою всім.

В усному заповіті заповідач повинен був вільно, чітко і зрозуміло словами або знаками висловити свої бажання. Якщо заповідач назвав одного або всіх спадкоємців, заповіт вважається складеним. Свідки, які були присутні при складанні заповіту, могли записати сказане, але це не мало значення для дійсності заповіту. З часом письмова форма заповіту переважає над усною.

Римське право передбачало, втрату чинності заповіту, зокрема, заповіт міг втратити чинність, якщо заповідач сам скасував його до відкриття спадщини, або заповіт міг бути визнаний недійсним, якщо заповідач мав сина і не згадав про нього в заповіті, зробив його спадкоємцем або позбавив спадщини.

Селянам дозволялося скласти заповіт усно в присутності п'яти свідків, якщо заповідач був неписьменний і не міг підписати заповіт власноруч. Під час епідемій спільна присутність усіх свідків при складанні заповіту не була обов'язковою. Письмові заповіти від родичів по висхідній лінії на користь низхідних могли укладатися без залучення свідків.

За свідченням Гая, у стародавньому праві існували такі форми заповітів, як заповіт, засвідчений народними зібраннями (*testamentum comitiis calatis*), заповіт у поході (*testamentum in procinctu*). Обидві форми були виявленням волі спадкодавця перед римським народом[4].

Давніми заповітами вважалися такі розпорядження на випадок смерті: заповіти перед куріатними комісіями і заповіти перед строем в бойовій готовності. Обидві форми заповітів передбачали волевиявлення перед римським народом. Заповіти перед куріатними комісіями (*testamentum comitiū calatis*) виконувалися в мирний час перед публічними зборами, з цією метою ці збори скликалися двічі на рік, заповідач усно заявляє про свої бажання на випадок смерті. Таке волевиявлення було процедурно ускладненим, у тому числі й на пізніших народних зборах був представлений колективом із 30 викладачів.

Заповіт до переведення в бойову готовність (*testamentum comitiū calatis*) були доступні лише тим людям, які входили до складу армії і такі заповіти втрачали чинність після повернення заповідача з походу.

Військові заповіти позбавлені формальності, особливий режим заповіту нововведення: встановлено пріоритет волі заповідача над його усним волевиявленням[1].

Солдат міг розпоряджатися лише частиною свого майна, зберігся принцип сумісності двох видів спадкування - за законом і за заповітом; підвладний син, перебуваючи на військовій службі, міг залишати заповіт і розпоряджатися своїм лагерним пекулієм.

Щоб уникнути розголошення волевиявлення, була введена письмова форма заповіту: після манципації заповідач передавав довірній особі навощені таблички, на яких і були записані розпорядження. Пізніше (з кінця Республіки) набуває поширення так званий преторський заповіт, який передбачав надання володіння майном відповідно до заповіту тому, хто був призначений спадкоємцем у табличках. Претор мав право введення у володіння спадкоємця лише в тому разі,

коли записи були засвідчені печатками семи осіб (п'ять свідків, ваговщик, покупець).

Римське право, визнаючи свободу спадкування, закріпило інститут необхідного спадкування. Закон передбачав пряму згадку про всіх дітей, у тому числі і емансипованих. Спадкове право було і є важливою галуззю цивільного права, яка потребує детальної регламентації.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Калюжний Р. А., Яшурицький Ю. В. Основи римського приватного права: курс лекцій Київ :ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. –184 с.
2. Абрамов М. В. Щодо підстав усунення від права на спадкування в римському праві. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 219-222.
3. Вовк В. М. Римське приватне право. Київ:2014.240с.
4. Абібулаєва Т. Г. Особливості спадкування боргу в римському праві. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 22. С. 107-111.
5. Кобзар В. В. Актуальні проблеми римського права при правового регулюванні спадкування за заповітом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 32. С. 45–48.
6. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Римське приватне право. URL: <http://www.info-library.com.ua/bookstext7631.html>

Матвєєва Олена Андріївна,
*студентка 1-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*
Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ПРАВО НА НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ІНТЕРНЕТУ

Глобальна мережа Інтернет, як найдосконаліший інструмент інформаційного обміну, створила безпрецедентні можливості для реалізації фундаментальних прав людини. Зокрема, вона стала ефективним інструментом для здійснення свободи думки, слова та інформації, відіграючи ключову роль у процесах суспільної комунікації та захисту прав і свобод громадян.

Визнання права на доступ до Інтернету як невід'ємного права людини є логічним наслідком сучасних реалій. Це право має свої корені в загальновизнаних міжнародно-правових актах.